

Nowe i rzadkie gatunki *Cephennium* MÜLLER et KUNZE
(Coleoptera: Staphylinidae: Scydmaeninae) w polskiej faunie

New and rare species of *Cephennium* MÜLLER et KUNZE
(Coleoptera: Staphylinidae: Scydmaeninae) in Polish fauna

Paweł JAŁOSZYŃSKI¹, Marek WANAT², Roman KRÓLIK³

¹Os. Wichrowe Wzgórze 22/13, 61-678 Poznań; e-mail: scydmaenus@yahoo.com

²Muzeum Przyrodnicze Uniwersytetu Wrocławskiego, ul. Sienkiewicza 21, 50-335 Wrocław;
e-mail: wanatm@biol.uni.wroc.pl

³Mickiewicza 8, 46-200 Kluczbork; e-mail: agrilus@tlen.pl

ABSTRACT: *Cephennium ruthenum ruthenum* MACHULKA is recorded from Poland for the first time on the basis of specimens collected in SE part of the country, in the Bieszczady Mts. The occurrence of *C. slovenicum slovenicum* MACHULKA in Poland is confirmed with new findings from the Eastern Beskid; and very rare *C. carpathicum carpathicum* SAULCY is reported from a new locality in Upper Silesia. Remarks on distributional data concerning all the species of *Cephennium* reported to occur in Poland are presented.

KEY WORDS: Coleoptera, Staphylinidae, Scydmaeninae, Cephenniini, *Cephennium*, new records, Poland.

Spośród ponad stu dwudziestu dotychczas opisanych gatunków należących do rodzaju *Cephennium* MÜLLER et KUNZE (Staphylinidae: Scydmaeninae: Cephenniini), z terenu Polski podano zaledwie pięć: *C. carnicum* REITTER, *C. carpathicum* SAULCY, *C. majus* REITTER, *C. slovenicum* MACHULKA oraz *C. thoracicum* (MÜLLER et KUNZE). Tylko *C. majus* jest gatunkiem współcześnie napotykanym regularnie w naszym kraju, w szczególności w jego południowej oraz północno-wschodniej części (JAŁOSZYŃSKI, obserwa-

cje niepublikowane), natomiast dane dotyczące wszystkich pozostałych gatunków są bardzo przestarzałe, a na dodatek w przypadku starszych publikacji można mieć duże wątpliwości czy te drobne chrząszcze poprawnie oznaczano. Identyfikacja przedstawicieli rodzaju *Cephennium* na podstawie cech zewnętrznych jest trudna i powinna być omalże w każdym przypadku potwierdzona zbadaniem aparatu kopolacyjnego. Jest to istotne z powodu bardzo słabego stanu poznania zasięgów większości gatunków, co pociąga za sobą możliwość odnalezienia nowych stanowisk nawet w znacznej odległości od dotychczas podawanych obszarów występowania. Dotychczasowe dane faunistyczne są w niektórych przypadkach mylące – autorzy drugiego tomu katalogu chrząszczy Palearktyki (VIT, BESUCHET 2004) w części odnoszącej się do przedstawicieli omawianego rodzaju, wprowadzili dodatkowy zamęt podając na liście państw wcześniej niepublikowane, bardzo ogólnikowe stanowiska, a równocześnie pomijając szereg lokalizacji znanych z wcześniejszej literatury. Nie jest jasne, w jakim stopniu te dane wynikają z weryfikacji materiałów dowodowych.

Spośród wymienionych na wstępie pięciu gatunków *Cephennium* znanych z Polski, cytowani wyżej autorzy (VIT, BESUCHET 2004) pominęli wielokrotnie podawany z naszego kraju gatunek – *C. thoracicum*, brak też *C. slovenicum*, natomiast Polska pojawia się przy ukraińskim gatunku – *C. dariae* LAZORKO. Ten ostatni wprawdzie może u nas występować, jednak z całą pewnością nie został jeszcze odnaleziony, a okazy znajdujące się w polskich zbiorach (zaetykietowane przez Claude'a BESUCHET nieważną nazwą *C. polonicum*) i poławiane w „Galicji” pochodzą omalże na pewno z terenów leżących poza obecnymi granicami kraju. Wspomniany katalog powiela informację o występowaniu w Polsce *C. carnicum*, jednak wszystkie krajowe dane pochodzą z końca XIX i początku XX wieku i konieczna jest ich weryfikacja. Jest to tym bardziej konieczne, że okazy dużo większego, pospolitego i spośród polskich gatunków najłatwiejszego do oznaczenia *C. majus* znajdujące się w zbiorze RYBIŃSKIEGO (Muzeum Przyrodnicze Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN w Krakowie – ISEZ) były błędnie oznaczone właśnie jako *C. carnicum* (teste JAŁOSZYŃSKI). Z kolei *C. slovenicum* zostało podane z terenu Polski przez LAZORKO (1962) ponad 40 lat temu na podstawie okazów ze zbioru TRELLI. Cytowana wyżej praca, podsumowująca ówczesną wiedzę na temat ukraińskich gatunków plemienia Cephenniini, w tym potencjalnie polskie stanowiska w niej zawarte, zostały pominięte przez autorów wydanego szesnaście lat później tomu „Katalogu fauny Polski” (BURAKOWSKI i in. 1978) oraz „Wykazu zwierząt Polski” (MROCZKOWSKI, STEFAŃSKA 1991); gatunek ten znalazł się jednak w najnowszym opracowaniu „Fauna Polski – charakterystyka i wykaz gatunków” (BOGDANOWICZ i in.

[red.] 2004). Okazy *C. slovenicum* pochodzące ze zbiorów TRELLI (zaetykietowane „Przemyśl vic.”) i KOTULI („Przemyśl”) są przechowywane w zbiorach ISEZ. Już w latach pięćdziesiątych XX wieku zbadał je i prawidłowo oznaczył C. BESUCHET. Ten ostatni entomolog był współautorem odpowiedzialnym za listę Cephenniini w katalogu palearktycznym (VIT, BESUCHET 2004), jednak mimo zacytowania w tym dziele artykułu LAZORKO (1962), część danych z niego została pominięta, w tym wspomniane stanowiska *C. slovenicum*. Być może dane z etykiet TRELLI i KOTULI uznano za odnoszące się do terenów znajdujących się poza obecnymi granicami Polski. Ze względu na bliźniacze podobieństwo i w dużym stopniu sympatryczne występowanie *C. slovenicum* i *C. carpathicum*, starsze dane z piśmiennictwa dotyczące obydwu tych gatunków należy traktować z dużą ostrożnością, o czym choćby świadczy fakt, że wszystkie okazy polskie ze zbiorów ISEZ etykietowane jako *C. carpathicum* były błędnie oznaczone (teste JAŁOSZYŃSKI). Występowanie *C. slovenicum* w Polsce potwierdzamy niniejszym artykułem, podając nowe stanowiska tego rzadkiego chrząszcza. Dotychczasowe polskie doniesienia dotyczące *C. carpathicum* ciągle wymagają weryfikacji; jedyne pewne, współczesne stanowisko tego gatunku podajemy poniżej. Mimo wielu wcześniejszych doniesień, również występowanie w Polsce *C. thoracicum* wymaga potwierdzenia nowszymi znaleziskami.

Nieścisłości, przeoczenia i niezbyt staranne ilustracje w większości prac poświęconych taksonomii tego rodzaju w dużej mierze przyczyniają się do kłopotów z weryfikacją starszych doniesień faunistycznych. Klucz do oznaczania Scydmaenidae zamieszczony w popularnym opracowaniu „Die Käfer Mitteleuropas” (FRANZ, BESUCHET 1971) nie uwzględnia części gatunków południowo-wschodnich. Z punktu widzenia krajowej faunistyki jest to o tyle istotne przeoczenie, iż gatunki niemożliwe do oznaczenia za pomocą tego dzieła były poławiane blisko południowo-wschodnich granic Polski. Jednym z nich jest *C. ruthenum* MACHULKA, którego trzy podgatunki znane były dotychczas tylko z Ukrainy, Rumunii oraz Maroka. *Cephennium ruthenum ruthenum* występuje również w Polsce, co odnotowujemy poniżej.

W wykazie stanowisk nazwiska autorów zastąpiono inicjałami (MW – M. WANAT, PJ – P. JAŁOSZYŃSKI, RK – R. KRÓLIK). Materiały ze zbiorów Muzeum Przyrodniczego ISEZ PAN w Krakowie zostały udostępnione przez Daniela KUBISZA, któremu składamy serdeczne podziękowania.

Cephennium (s. str.) *carpathicum carpathicum* SAULCY, 1878

– Śląsk Górny: Tworków ad Racibórz (CA04), 26 IX 2008 – 2♂♂ 1♀, wysiane ze ściółki pod *Quercus* sp., *Acer* sp. i *Ulmus* sp., leg. RK (coll. RK, PJ).

Cephennium (s. str.) *slovenicum slovenicum* MACHULKA, 1931

- Beskid Wschodni: Hołubla ad Przemyśl (FA12), 6 V 1995 – 1♂, leg. MW (coll. PJ); Brylińce ad Przemyśl (FA10), 5 V 1995 – 1♂, leg. MW (coll. PJ).

Odróżnienie *Cephennium slovenicum* od *C. carpathicum* na podstawie cech zewnętrznych jest praktycznie niemożliwe. Mimo wykorzystania w istniejących kluczach do oznaczania tych gatunków cech związanych z dymorfizmem płciowym, identyfikacja wyłącznie na tej podstawie może prowadzić do błędów. Obydwa gatunki mają bardzo małe oczy, złożone z 4–5 ommatidiów, podczas gdy wszyscy inni przedstawiciele rodzaju wykazywani z Polski mają oczy większe, składające się z 7–8 ommatidiów. Ponadto *C. slovenicum* i *C. carpathicum* są najmniejszymi polskimi gatunkami w rodzaju. Obydwa smukłą sylwetką mogą przypominać *C. thoracicum*, jednak zawsze widoczne są różnice w długości ciała i wielkości oczu. Ilustracje aparatów kopulacyjnych przedstawione w „Die Käfer Mitteleuropas” (FRANZ, BESUCHET 1971), chociaż bardzo uproszczone, umożliwiają łatwą identyfikację, jednak trzeba mieć na uwadze, że mały i bardzo prosto zbudowany woreczek wewnętrzny może przemieszczać się wzdłuż długiej osi edeagusa i nie zawsze jego pozycja jest taka, jak na wspomnianych rysunkach. Ponadto, osobniki z różnych lokalizacji mogą mieć różną liczbę szczecin na paramerach (JAŁOSZYŃSKI, obserwacje niepublikowane). Ta zmienność, widoczna u *C. slovenicum*, nigdy nie była przedmiotem badań, więc nie można wykluczyć, że w rzeczywistości te bardzo drobne i niezwykle jednolite morfologicznie chrząszcze tworzą kompleksy bliźniaczych, trudnych do jednoznacznej interpretacji gatunków, podobnie jak to ma miejsce wśród niektórych górskich, nielotnych ryjkowców czy stoniek.

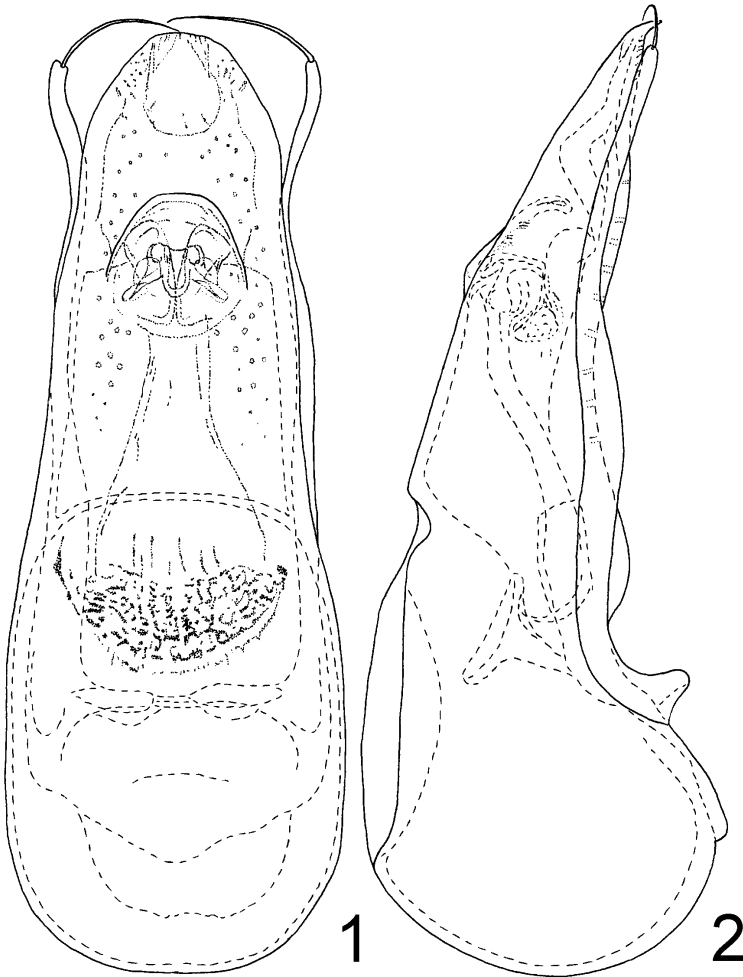
Cephennium (s. str.) *ruthenum ruthenum* MACHULKA, 1925

- Bieszczady: nieznana lokalizacja, 6 X 1966 – 1♂ 1♀, leg. DOMINIAK (coll. ISEZ); nieznana lokalizacja, 22–28 V 1993 – 1♀, leg. J. PAWŁOWSKI (coll. ISEZ); okolice góry Tarnica (FV23), 12 VIII 1968 – 1♂, leg. W. DASTYCH (coll. ISEZ); Zwierzyń ad Lesko (FV07), 25 V 1998 – 8 exx., leg. MW (coll. PJ).

Cephennium ruthenum jest chrząszczem o rozmiarach pośrednich pomiędzy dużym *C. majus* a średniej wielkości *C. thoracicum*. Krępa sylwetka i bardzo ciemne ubarwienie upodabniają *C. ruthenum* do *C. majus*, podczas gdy *C. thoracicum* jest zdecydowanie bardziej smukłe i przeważnie jaśniejsze pigmentowane, również dużo mniej błyszcząca kutikula i gęściejsze owłosie-

nie tego ostatniego gatunku pozwalają z łatwością uniknąć pomylenia z *C. ruthenum*. Najpewniejszą cechą jest kształt aparatu kopulacyjnego (Ryc. 1, 2), którego nie można pomylić z żadnym innym gatunkiem.

Okazy podane wyżej z nieznanymi lokalizacjami noszą etykiety, na których figuruje „Polska”, nie ma więc wątpliwości, że zostały odłowione w naszej części Bieszczadów.

Ryc. 1, 2. Edeagus *Cephennium ruthenum ruthenum* MACHULKA: 1 – widok od strony brzusznej, 2 – widok z boku

Fig. 1, 2. Aedeagus of *Cephennium ruthenum ruthenum* MACHULKA: 1 – ventral view, 2 – lateral view

SUMMARY

Cephennium ruthenum ruthenum MACHULKA is recorded from the Bieszczady Mts. as a new species to the fauna of Poland, and the occurrence of *C. slovenicum slovenicum* MACHULKA in Poland is confirmed with findings in the East Beskid (both regions are located in SE part of the country). Very rare *C. carpathicum carpathicum* is reported from a new locality in Upper Silesia. Key characters of these species are given (including a figure of the aedeagus of *C. ruthenum*), and historical records concerning remaining species of *Cephennium* reported from Poland are critically discussed.

PIŚMIENICTWO

- BOGDANOWICZ W., CHUDZICKA E., PILIPIUK I., SKIBIŃSKA E. (red.) 2004: Fauna Polski – charakterystyka i wykaz gatunków, Tom I. MiIZ PAN, Warszawa. 509 ss.
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1978: Chrząszcze Coleoptera – Histeroidea i Staphylinoidea prócz Staphylinidae. Kat. Fauny Pol., Warszawa, XXIII, 5: 1-356 .
- FRANZ H., BESUCHET C. 1971: Familie: Scydmaenidae. [W:] FREUDE H., HARDE K. W., LOHSE G.A. (red.): Die Käfer Mitteleuropas, Band 3. Goecke & Evers Verlag, Krefeld: 271-303.
- LAZORKO W. 1962: Zwei neue *Cephennium*-Arten (Col. Scydmaenidae) mit einer Übersicht der ukrainischen Arten der Tribus Cephenniini. En. Arb. Mus. Frey, Tutzing, 13 (2): 273-320.
- MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1991: Coleoptera. [W:] RAZOWSKI J. (red.): Wykaz zwierząt Polski, Tom III. Krakowskie Wydawnictwo Zoologiczne, Kraków: 7-197.
- VIT I., BESUCHET C. 2004: Tribe Cephenniini REITTER, 1882. [W:] LÖBL I., SMETANA A. (red.): Catalogue of Palaearctic Coleoptera, vol. 2. Apollo Books, Stenstrup. 942 ss.